

Indledningen er redigeret af Krista Stinne Greve Rasmussen og Kim Steen Ravn
Tilsyn ved prof. dr.theol. h.c. Niels Jørgen Cappelørn

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med
punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til “Johannes den Døber”

ved Katja Gottlieb

Indhold

- 1 Baggrund
- 2 Form og indhold
- 3 Døberens pegefinger
- 4 Anvendt litteratur

1 Baggrund

Grundtvigs digt “Johannes den Døber” blev trykt første gang den 9. januar 1848 på forsiden af *Dansk Kirketidende*. Ugeskriftet blev udgivet og redigeret af to yngre teologer, Theodor Fenger og C.J. Brandt, der begge langt hen ad vejen delte Grundtvigs synspunkter på kirke og folk.

2 Form og indhold

“Johannes den Døber” er et længere fortællende digt bestående af 37 strofer, der hver er bygget op af fire verselinjer, som rimer aBcB. I førstetrykket er indlednings- og afslutningsstrofen udstyret med en femte verselinje “*Jesus! paa dig pege Englene alle*”, der indikerer, at verset fungerer som omkvæd. Førstetrykket er dog uden melodiangivelse.

“Johannes den Døber” har sit udgangspunkt i evangeliernes fremstilling af den profetiske skikkelse Johannes Døberen, der på Jesu tid virkede i Judæa. Johannes Døberen beskrives her som den forløber, Gud har sendt som forbereder af Jesu komme, og dette lægger Grundtvig også vægt på i sit digt, som indledes med ordene: “Der var på Jord en Guds Engel saa fiin, / Som Lynet vor Herres Forløber” (strofe 1). Grundtvig anvender digtet igennem betegnelsen ‘engel’ om Johannes Døberen, og

trækker dermed på ordets rod i det græske ord 'angelos', der betyder 'budbringer'.

Digtets første strofer beskriver, hvordan Johannes Døberen med sin forkyndelse ikke alene fængsler store menneskeskarer (strofe 2 f.), men også baner en vej mellem himmel og jord (strofe 4). Det får de store profeter før Johannes til at stå levende frem i en kæde, der strækker sig fra Abraham, Isak og Jakob (strofe 5) frem til Elias og Daniel (strofe 8 f.). Den gammeltestamentlige profetiske historie står med Johannes Døberen således over for sin kulmination.

Fra strofe 13 møder læseren Johannes ved Jordanflodens bred, hvor han forkynder for de fremmødte, at "Tidernes Fylde" er kommet: "Nu Moses afkaster sit Dække, / Nu kommer han, som af Stok og Steen / Kan Abraham Ætmænd [slægtninge, børn] opvække" (strofe 14). Med det nævnte dække alluderer Grundtvig ifølge Kim Arne Pedersen til, at der for jøderne ligger et slør over *Det Gamle Testamente* (jf. 2 Kor 3,12-18), der i 1787-udgaven af *Det Ny Testamente* oversættes med 'skjul', og Grundtvig føjer dette sammen med Døberens foromtalte ord om, at Gud kan opvække Abrahams børn af stene. Dette fører, som Kim Arne Pedersen beskriver det, videre til strofe 15, hvor Grundtvig i sin udredning af, hvorledes Johannes Døberen løfter dette slør, tager: "typologimodellen i anvendelse: den gamle pagts forbilleder finder deres opfyldelse i Kristus: 'Billedligt var alt Propheternes Syn, / Forbilled var Præsten og Arken, / Himmelsk forklares skal Davids Paulun, / Et Eden bli'r nu Ødemarken'" Pedersen u.å., s. 2). Det står klart, at Johannes ikke er den ventede Messias, hvad han i strofe 16 også benægter med ordene: "Røsten, som raaber i Ørken, er jeg, / Bereder ham Vei efter Evne" jf. Joh 1,23.

Det er her, Jesus træder frem for at modtage dåben, og digtet når et højdepunkt, da det bliver klart for Johannes, at han nu står over for ham, han har beredt vejen for. Han peger på Jesus (strofe 20,3) og udbryder "see det Guds Lam, / Som bærer al Jorderigs Brøde" jf. Joh 1,29 (strofe 21), og leder dermed tankerne hen på profeten Esajas, der havde forudset, at Herren ville sende sin tjener, som skulle tage menneskets synder på sig: "Han blev plaget og mishandlet, / men han åbnede ikke sin mund; /som et lam, der føres til slagtning, / som et får, der er stumt, mens det klippes" jf. Es 53,7.

Johannes Døberens halshugning berøres kortfattet, inden Grundtvig vender sig fra evangelierne mod det mere kulørte legendestof, og digtet følger op med en beretning om Johannes Døberens videre skæbne. Det berettes, hvordan elever af Johannes Døberen efterfølgende begravde ham, og hvordan hans modstandere herefter gravede liget op og brændte det hele, på nær den finger, han havde peget på Jesus med (strofe 22-28). Den pågældende finger er, pointerer Grundtvig, "tilvisse dog blevet [dvs. forblevet] ubrændt / Paa alle de Baal, som har flammet" (strofe 29). På samme måde er Johannes Døberens ord bevaret på tværs af tiden: "Til os dog kom, over Fjeld, over Hav, / Let baaret paa Aandedræts Vinger / Ordet, der peger paa Jesus med Flid, / Saa klart som Gudsengelens Finger" (strofe 31).

Grundtvig afrunder digtet om "Johannes den Døber" ved at anskue de centrale begivenheder omkring dåben i et eskatologisk perspektiv. Hvor den første del af digtet indskriver Johannes Døberen i den lange række af gammeltestamentlige profeter,

peges nu videre mod det rige, der jf. Johannes Åbenbaring engang skal komme. Også her i det evige, skal Johannes Døberen pege på Gudslammet (strofe 36 f.).

3 Døberens pegefinger

De tidligste udkast til digtet "Johannes den Døber" havde Grundtvig givet titlerne "Døberens Pegefinger" og "Døberen og hans Pegefinger", og skønt Grundtvig i førstetrykket landede på den mere enkle titel "Johannes den Døber", er det dog tydeligt, at det centrale sted i evangelierne, hvor Johannes Døberen peger væk fra sig selv og hen på Jesus (jf. Joh 1,29), har dannet udgangspunkt for digtet. Grundtvig supplerer evangeliernes fortælling om Johannes Døberen med legendestof, og digtets strofe 24 er forsynet med en fodnote, der meget kort henviser til en ikke nærmere specificeret gammel legende om Johannes Døberen og hans pegefinger.

Besøger man kataloget over den del af Grundtvigs bogsamling, der efter hans død blev bortauktioneret (Weeke 1873, s. 34), fremgår det dog, at Grundtvig ejede et eksemplar af *Legenda aurea* (da. *Den Gyldne Legende*), der er en samling af 182 helgenlegender, som omkring 1260 blev nedskrevet af dominikanermunken Jacobus de Voragine. Værket blev oversat til en lang række sprog og opnåede stor udbredelse i senmiddelalderen. *Legenda aurea* behandler også Johannes Døberens levned, og man kan heri læse, hvordan han i forlængelse af sin død blev brændt, men også at den finger, hvormed Johannes Døberen havde peget på Jesus, som Grundtvig beskriver det, ikke kunne brændes og siden endte som relikvie (Voragine 1260, s. 525). Det er formentlig denne fortælling, der har inspireret Grundtvig.

Historisk set har Johannes Døberen i kunsten ofte været afbilledet pegende (Roberts 1998, s. 741). Det kendes fx fra Mathias Grünewalds *Isenheimalteret* (ca. 1513-1515, Musée Unterlinden, Colmar), hvor Johannes Døberen ses pegende med en markant finger på den korsfæstede Kristus. Afbilledet alene kan Johannes Døberen ligeledes ofte genkendes på sin pegende gestus. Det kendes fx fra Leonardo da Vincis maleri, *Saint John the Baptist*, hvor en ung, smilende Johannes Døberen peger op mod himlen (ca. 1508-1519, Musée du Louvre, Paris). Herhjemme kender vi også den pegende Johannes Døberen fra flere danske altertavler, hvor han er fremstillet pegende på et lam jf. Joh 1,19. Et eksempel herpå er altertavlen i Køge Kirke Sct. Nicolai (1652), der er skåret af billedskærer og snedker Lorentz Jørgensen, som står bag flere af periodens kendte danske altertavler.

Isenheimalteret, midterfeltet "Korsfæstelsen" (1513-1515) af Mathias Grünewald, Musée Unterlinden, Colmar (Frankrig). Kilde: By Gzen92 - Own work, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=86704855>

4 Anvendt litteratur

- Pedersen, Kim Arne (u. år) *Overførslen af udvælgelsesmotivet på Danmark i Grundtvigs kristelige lyrik: digtet "Johannes den Døber" 1848* [upubliceret artikel]. Fjerritslev.
- Roberts, Helen E. (1998) *Encyclopedia of Comparative Iconography: Themes Depicted in Works of Art*. Chicago.
- Voragine, Jacobus de (1260) *Legenda aurea*. Oxford.
- Weeke, C. (1873) *Fortegnelse over den af N. F. S. Grundtvig efterladte Bogsamling, som bortsælges ved offentlig Auction i Klædeboderne Nr. 38 Mandagen den 29. Sept. 1873 Kl. 10*. København.